

HOGYAN CSINÁLJUNK IRÁNYELVEKET?

Szemle

KISS JENŐ

Az angol Könyvtáros Egyesület (Library Association; a továbbiakban: LA) rendszeresen ad közre irányelveket a könyvtári gyakorlat különböző területeire. Az irodalomjegyzékben szereplő felsorolás korántsem teljes, még talán a KMK Szakkönyvtárban meglevőket illetően sem; s az alábbi reflexiók sem vállalkoznak részletes ismertetésükre. Erre már csak azért sincs szükség, mert a Könyvtári Figyelő ezt néhány esetben már megtette. (Jelen számában például a börtönkönyvtárak irányelveivel foglalkozik.) Terjedelmi okok is meggátolnak ebben. Valószínűleg hasznosabb lesz, ha az egyes területek irányelveit a hasonló hazai szabályozás kapcsán vesszük figyelembe. Áttekintésünk célja, hogy eltűnjünk a műfajon, a szabályozás eltérő módján, az angol irányelvekből adódó tanulságok hazai hasznosításának lehetőségein.

Az LA funkciói – mint köztudott – nem azonosak a mi könyvtáros egyesületünkével. A társadalmi egyesület feladatait egyesíti a mi KMK-nk, bizonyos fokig OKT-nk funkcióival, érdekvédelmi, könyvkiadási, sőt szakmai minősítési feladatokat is ellát. Mindenesetre a könyvtáros szakma legtekintélyesebb szerveinek egyike, amely partnere, bizonyos esetekben ellensúlya az állami irányításnak. Társadalmi-szakmai tekintélye nagy, meghatározó súlya van a brit könyvtárügyben. Feladatköréből szinte természetesen következik, hogy olyan szakmai kérdésekben is állást foglaljon, irányt adjon, amelyek nálunk más, államigazgatási vagy szakmai intézmények illetékességébe esnek.

Az eltérő körülmények, a létező intézmények funkciórendszere miatt természetesen nem az az érdekes számunkra, hogy mivel foglalkozik az LA, hanem inkább az, hogy a szakmai irányelv, mint műfaj mire alkalmas, és mit tanulhatunk az angol gyakorlatból, mit alkalmazhatunk a saját körülményeink között.

Az idézett dokumentumok címét, illetve műfajmegjelölését a szabvány, ajánlás, útmutatás, minta, követelmény, de leginkább az irányelv (guideline) szavakkal lehetne fordítani. A 80-as években ezek közül egyre inkább az irányelv kezd eluralkodni, ezért a továbbiakban ezt használjuk.

Milyen témákban ad ki irányelveket az LA? A tárgyalat címe alapján két csoportra oszthatók a dokumentumok: az egyik a különféle társadalmi intézmények (kórházak, illetve egészségügyi intézmények, büntetőintézetek, iskolák, főiskolák stb.) könyvtári ellátásáról szól, és értelemszerűen foglalkozik a könyvvállomány, a beszerzési keret, az alapterület, a felszerelések, a személyzet stb. kívánatos szintjével, ha úgy tetszik normatíváival. A másik a könyvtáron belüli munkaterületekre, szolgáltatásokra (például a tájékoztató szolgálat a közművelődési könyvtárakban; a továbbképzés, azaz inkább az új alkalmazottak bevezetése "szoktatása") vonatkozik.

Az irányelvek kifejezetten szakmai iránymutatások, méghozzá abban az értelemben, hogy a szakma ajánlásait tartalmazzák az adott témakörben, a legjobb szakmai színvonal eléréséhez szükséges feltételek megteremtésére. Helyességüket egy tekintélyes szakmai szervezet garantálja. Azt mondják: ha hatékony, a ti céljaitoknak megfelelő könyvtári szolgáltatásra tartotok igényt, akkor mi azt ajánljuk, hogy ilyen feltételek mellett, így és így építsétek ki. Tehát nem valamiféle átlagolt normákat tartalmaznak, de ugyanakkor nem szakadnak el a valóságtól sem. Az utóbbi időben kiadottak hangsúlyozzák a megnehezült gazdasági körülményeket, de ez nem jár a követelmények csökkentésével. (A szakmai követelmények nem változnak: meghatározott feltételek mellett érhető el a kívánt színvonal; az alkalmazó dolga, hogy mikor, vagy milyen ütemben és mértékben akarja és tudja biztosítani a feltételeket.)

Az irányelveket általában az LA egy e célra, a szakma elismert szakembereiből, az adott téma legjobb ismerőiből létrehozott bizottsága vagy albizottsága dolgozza ki (nevük – hiszen ez is a szakmai színvonal garanciája – szerepel is az irányelvek szövegében). A résztvevők az adott területen dolgoznak, mondanivalójuk mögött intézményük gyakorlata a fedezet. Az irányelveket időnként átdolgozzák, korszerűsítik, néha teljesen megújítják. A kidolgozó bizottságban néha részt vesz az adott témában érdekelt állami szerv (a börtönkönyvtárak esetében például a belügyminisztérium) képviselője. Az ajánlás azonban mindig az LA ügye, legtöbbször az egyesület valamely vezető tisztségviselője írja az előszót is.

Még egyszer hangsúlyozom, hogy áttekintésünk szempontjából nem az angol irányelvek tartalma, konkrét ajánlásai fontosak, hanem inkább jellegük, a kidolgozásuk módja, szerepük az angol könyvtárügyben. Mutatis mutandis érdemes eltűnődnünk saját – létező és kidolgozni tervezett – irányelveink jellegén, kidolgozásuk és kiadásuk módján.

Feltételezve, hogy a szakmai követelményeket helyesen veszik számba az előkészítés során a szaktanácsadók, a tanácsok, a KMK (habár: nem kötünk-e mi magunkkal is túl sok kompromisszumot már ebben a szakaszban is?!), mi a mi irányelv-tervezeteink sorsa a továbbiakban? Egyeztetési procedura a Művelődési Minisztérium különböző főosztályai között. Megannyi kompromisszum, engedmény, hol a más területek igényeinek, hol a szorító gazdasági kényszernek. (Ne feledjük, minden partner a maga szempontjait képviseli és kéri számon a szövegen.) Ha ezen az akadályon túljutott a szegény irányelv, kezdődik a tárcaegyeztetés. Minden megismétlődik, magasabb színvonalon, tehát hatékonyabb ellenállással. Mindezek után – ha időszerűnek tartják, ha alkalmas az idő ilyen "hallatlan" igények bejelentésére – megjelenik a "szakmai irányelv". Amelyről a könyvtárosok azt szeretnék hinni, hogy kötelező, de a tanácsi irányítók mindig is tudták – annál is inkább, mert ennek a szövegbe való fogalmazása nem egy esetben a megjelenés feltétele, – hogy "csak" ajánlás, távlati cél. Legjobb meggyőződésünk szerinti szakmai követelményeinket tehát eladtuk annak fejében, hogy így egy hivatalos "minisztériumi" állásfoglalást adhatunk közre. Megérte? Nem akarom az eddig megjelent irányelvek hatékonyságát megkérdőjelezni. Kétségkívül nagy "húzóerejük" volt, elért eredményeinkben komoly a szerepük.

De most, amikor az államigazgatás megújítása is napirenden van, amikor egyre kevésbé kívánnak mindent jogszabályok útján előírni, amikor a szakmai kérdéseket egyre

inkább a szakmai szervezetek illetékességébe utalják, legalábbis el kellene gondolkodnunk saját irányelveink sorsán és jövőjén. A szakmai irányelv már jelen gyakorlatunkban sem jogszabály, még csak nem is jogi, hanem szakmai iránymutatás. Még, ha a Művelődési Minisztérium – tehát egy államigazgatási szerv – adja is ki, nem kötelező erejű, s normatív szabályozást nem tartalmazhat.

Nem lenne időszerű azon gondolkodnunk, hogy melyik szakmai intézmény (MKE?, OKT?, OSZK? vagy együttesen?) lenne a mi körülményeink között a legalkalmasabb arra, hogy a szakmai követelményeiket a társadalommal, az érdekeltekkel közölje? Az angol irányelvek tanulsága elegendő ösztönzést adhat ilyen irányú gondolkodásunk megindítására.

IRODALOM

1. Hospital libraries. Recommended standards for libraries in hospitals. London, LA, 1965. (Reprinted 1966.) 16 p.
2. Guidelines for library provision in the health service. A consultative document.
3. Prison libraries. Library Association guidelines for Library Provision in Prison Department Establishment. London, LA. 1981. 63 p.
4. Library resource provision in schools. Guidelines and recommendations. London, LA. 1978. 57 p.
5. School library resource centres. Recommended standards for policy and provision. A supplement on non-book materials. London, LA. 1972. 14 p.
6. College libraries. Guidelines for professional service and resources provision. 3.kiad. London, LA, 1982. 64 p.
7. College libraries. Recommended standards of library provision in colleges of technology and other establishments of further education. 2. jav. kiad. London, LA., 1971. 15 p.
8. Guidelines for training in libraries. London, LA, 1980. VI, 36, 32 p.
9. Guidelines for reference and information services to public libraries in England and Wales. London, LA, 1981. 10 p.